

Şuşada ömrə bərabər gün - Fatehlərdən gələn məktub

“Adını dağlara yazdım” - Şəhidlərdən gələn məktub

ARZULARIMDAN YÜKSƏKDƏ DAYANAN ŞUŞA

Bu günlərdə özümü Həcc ziyarətindən qayıtmış kimi hiss edirəm. Şuşaya səfər etdiyimi eşidən hər kəs iş yoldaşlarım, yaxınlarım, doğmalarım yaşadır bu hissi mənə. Hər kəs təbrik edir, üzümə sevinc və həsəd qarışıq bir ifadə ilə baxır. Bütün bu təbriklərin, xoş sözlərin, canlayan gözlərin arxasında Şuşaya olan böyük məhəbbəti hiss etməmək imkansızdır. Daşına, torpağına igidlərimizin qanı çilənmiş bu şəhər könlümüzün Kəbəsidir. Şuşanı görmək mənim yarımçıq qalmış uşaqlıq arzumdur. Onun haqqında danışılarda təsəvvürümdə zirvələrdəki qartal yuvası canlanardı. Mənim üçün o qədər əlçatmaz idiki, nə zamansa gedə biləcəyimi xəyal da etmirdim. Arzulardan da yüksəkəydə mənim Şuşam. Və bir gün mənə “Şuşaya gedirsən” deyiləndə sevincimdən nitqim tultu, təşəkkür belə edə bilmədim.

ŞUŞAYA APARAN YOLLAR

Şuşaya aparan yollar ən az onun özü qədər gözəldir. Payızın yüz boya

xib, səni qarşıdakı təpənin başına çatdıranda buludun, dumanın içindən çıxıb parlayan günəşi, geri baxınca da ağappaq bulud dənizinin içindən çıxıb gəldiyini görürsən. Bax, beləcə buludlara baş vura-vura yol gedirsən. Sanki bir gündə bir neçə gün yaşayırsan. Şuşa dəniz səviyyəsindən 1500 metr yüksəklikdə yerləşir. Bu zirvəyə çatana qədər yol səni istər-istəməz yorur və ağılından yalnız bu keçir: **“Biz rahat maşında “yorulmuş” deyiriksə, o yolları piyada, risk içində, gecə-gündüz demədən belində ağır yüklə piyada gedən aslan oğullarımız nə qədər əziyyət çəkiblər”**. Yollar getirib bizi çıxarıb Daşaltı kəndinə. Ətəfdəki bütün evlərin daşında, divarlarında güllə izləri qalıb. Hiss olunur ki, hər qarış torpaq uğrunda gərgin mübarizə gedib. Divarları aslanlarımızın yazıları bəzə-

O, bütün gün bizimlə birlikdə olacaq, gəzdirdiyimiz, gördüyümüz yerlər bərdə ətraflı və maraqlı məlumat verəcək. Zaur xaricdə böyüyüb, xaricdə təhsil alsada vətənpərvər insan olduğu kəlmələrindən süzülür. Qarabağ, xüsusən Şuşa tarixi ilə bağlı hər xırda təfərrüatı bilir, öz bildiklərini də böyük həvəslə danışır. Şuşada hər daş tarix qoxuyur və o, bu tarix qoxuyan daşlara siqal çəkərək sevgiyə danışır. Oteldə ən üst mərtəbəyə yerləşdik. Otağa girən kimi, ilk işim balkona çıxıb ətrafı seyr etmək oldu. Balkondan bütün Şuşa ovcunun içindəymiş kimi aydın görünür. Çox da böyük deyil. Baxınca deyirsən ki, düşüb piyada gəzəsi olsam, bu başından o başına getmək 1 saat zamanımı alar. Amma sonra küçə-küçə, ciğir-ciğir gəzincə fikrin dəyişir. Çox ləngimədən Şuşanı

əsgər son dileyini, son istəyini yazıb beləcə. “Nigar, mənə unutma”. Güllə iziylə parçalanmış başqa bir yazı - “Mədinəm”. Bəlkə də Mədinənin bu nakam sevgidən xəbəri belə yoxdur.

*“Adını dağlara yazdım, zalımın qızı, daha nə istəyirsən?”
“Əminəvəsi, atan verməyə, qaçıracam”*

*“Tarix yazdıq tarixə”
“Şəhərin sahibləri gəldi”
“Biz gedirik, Vətən qalar”
“Vətən+sevgi = Şuşa”
“Oğlumun adı Şuşa olacaq”*

DANIŞAN ŞƏHƏR

İndi Şuşa böyük bir tikinti meydanını xatırladır. Hara baxırsan qazıntı, tikinti, yol, su, elektrik xətləri çəken fəhlələr. Traktorların, yük maşınlarının səsləri bir an kəsilir. Şəhərdə, əsasən fəhlələr və hərbiçilər yaşayırlar. Hamısı boşalmış evlərdə yerləşiblər. 30 illik işğal dövründə ermənilər 1-2 bina istisna olmaqla heç nə tikməyiblər. Var olan binalarda yaşa-

Tarixə tarix yazanlar - Səma şəhərində bir gün

ilə qələm çaldığı düzlərdən, meşələrdən qıvrılaraq keçir Zəfər yolu. Ətrafda son baharın yaşillığı ermənilərin işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda törətdiyi ayıbı gizlətmək üçün baş qaldırıb sanki. Füzulinin işğaldan azad edilmiş ərazilərinə qədəm basırıq. Yol kənarlarında sıx-sıx “Minalardan qorun” lövhələri görünür. Uzanıb gedən boş çöllər bir zamanlar yurd yerləri olub. O kəndlərin, o şəhərlərin, bir zamanlar isti ocaq olmuş o evlərin yerində hər birinin hündürlüyü 2-3 metr keçməyən uçq-sökük barılar qalır sadəcə. Nə ciğir, nə yol qalıb, sadəcə çöllərə səpələnmiş xarabələr var. Mühəribənin bir qurbanı da təbiətdir. Minalanmış çöllər, atılan minaların, mərmilərin təsiri ilə kökündən qopmuş, yıxılmış, qurumuş minlərlə ağac, biçilmədiyi üçün yanib qalmış arpa, buğda zəmiləri baxdıqca insanın ürəyini sızladır. Yol kənarlarında tek-tek yanmış düşmən texnikası görünür. Təbiət hər nə qədər güclü və gözəl olsa da, mühəribənin yaralarını daşıyır və bu izləri gizlədə bilmir.

Dağları, dərələri aşdıqca bir-birindən füsunkar mənzərələr göz oxşayır. Qıvrılan “Zəfər yolu” dərəyə enincə dərələrdə yatmış bulud topasının içine düşürsən, düşünürsən ki, hava soyuqdu, qaranlıq düşdü. Yol üzüyuxarı qal-

dır. Özünə Cin Samir adı vermiş əsgər qardaşım isə bu döyüşlərin arasında tarix üçün bəmərə mesajlar da qoymağı unutmayıb. Daşaltının girəcəyindəki uçq-sökük bir evin üzərinə “Cin Samirin restoranı” yazıb, bir qədər irəlilədikdən sonra, yenə Cin Samirə rastlaşırıq, bu dəfə özünə alqış deyib Vətən oğlu - “Eşq olsun Cine”. Yəqin ki, tərəkəli bu evi düşməndən təmizləyəndən sonra yazılıb. Az sonra (yəqin ki, əsgərlərin gecələdikləri evdir bu) bir evin divarına “Cin otele xoş gəldiniz!” yazıb eyni xətt. Cin Samirin və dostlarının əl işlərinin yanından gülümsəyərək keçirik. Şuşa qapısı az irəlidi görünür. Səbirsizlənmirik, ruhumuz uçunur. Zirvələrdə mağur-mağur yellənən bayrağımız, qayaları qanaqları altına almış Şuşa görünür. Şuşanın girişində hərbiçilər qarşılayıb sənədlərimizi yoxlayırlar. Bu sənədlərimizin yoxlandığı dördüncü postdur, yoxlama aparana öz əsgər və polisimizdir. Bu da bizi sevindirir. Güllərlə qarşılayıb, yol göstərirlər.

BU QALA DAŞLI QALA

Səhər saat altıda başlayan yolçuluğumuz günorta saatlarında başa çatır. “Xarıbülbi” otelinin qarşısında bizi böyük ehtiramla Şuşa Dövlət Qorluğu İdarəsinin İctimaiyyətlə Əlaqələr və İnformasiya Texnologiyaları şöbəsinin rəhbəri Zaur Həsənov qarşılayır.

gəzməyə çıxırıq.

Hər addımında Şuşanın deyil, tarixin tozlu səhifələrinə qədəm basırısan. İgid babaların qılınc səsləri, “Ərim gəldi” qayasında yar yolunu gözləyən qız-gəlinlərin çəkdiyi bayatıları eşidirsən sanki.

*Bu qala daşlı qala,
Cınqıllı-daşlı qala,
Qorxuram yaz gəlməyə,
Gözlərim yaşlı qala.*

“Ərim gəldi” qayası özü ayrıca bir əfsanədir. Ərləri döyüşlərə və ya uzaq səfərlərə gedən gəlinlər bu qayaya çıxıb Şuşaya gətirən yollara baxaraq, uzaqdan qaralıt görünçə də “Ərim gəldi” deyib sevinmişlər. Elə qaya da adını buradan götürüb. Sədaqətin, həsrətin heykəlidir bu qaya.

ŞUŞA FATEHLƏRİNDƏN MƏKTUBLAR

Hər addımında mühəribənin nəfəsini hiss edirsən burada. Hər evdə, hər binada güllə izləri, o güllə izləri qədər də divar yazıları. Döyüşçülərimiz qələbə eforiyası ilə dolub-daşan duyğularını yazıblar. Küçələri gəzdikcə divar yazıları danışır bizimlə. Hərəsində bir hiss, bir duyğu, bir hekayə. Kimiləri yurduna salam göndərib, kimiləri adını daşlara həkk edib. Bəlkə də geri gəlməyəcəyini hiss edən bir

rın yaşandığı evə çevrilib.

Ondan bir neçə küçə aralıda bir zamanlar “Şuşa” qəzetinin redaksiyasının yerləşdiyi bina dayanır. Qalın divarlarından hiss olunur ki, lap qədimi tikiliymiş. Ermənilər damını, pəncərələrini, qapılarını söküb aparıblar. Zaur Həsənov deyir ki, bunu qəsdən ediblər, çünki zamanla yağış, külək damsız divarları onsuz da uçurub dağıdır.

Şuşanın özünəməxsus memarlıq ansamblı olub. Evlər Bakıda aldığı kimi çox böyük deyillər. Kiçik, daşdan hörülme, çox zaman ikimərtəbəli, ön tərəfdə əl işləri ilə bəzədilmiş taxta eyvanları ilə yadda qalıb Şuşa evləri. İndi o evlərin ancaq xarabalığı qalıb. Tək-tük evlərin qarşısında həmin taxta eyvanları görmək olur, onlar da uçulmuş, dağılmış vəziyyətdə. Möhkəm bir külək əsərsə qorarıb aparacaqmış kimi. Bir zamanlar sənətkarlığın dincəlməyə gələnlərin əyləşdiyi, indi xəzan vurmuş, sovurulmuş, pilləkənlərini, asfalt örtüyünü ot basmış balaca bir başa girirəm. Vيران qalmış, solmuş güllüstandır. Bir zaman Şuşada küçələrə səliqəylə qara çay daşları döşənibmiş. Yolların daşını da söküb aparıb düşməni.

Babalarımızın dediyi bir məsəl yadıma düşür. Bağa baxarsan bağ olar, baxmazsan dağ olar. İçində yaşayır, amma özəlirinki deyil deyər s-

ğal, tumar çəkməyiblər. Sadəcə sümürlüblər. Bildikləri qədər sovurmuş, sümürlüblər, adlarına layiq olan şəkildə yaşamışlar Şuşada. Vəhşi qəbilə kimi. Şuşada bu gün görülen işləri əslində hələ yenidənqurma, bərpa işləri adlandırmaq olmaz. Bu, böyük planın hələ başlanğıcı, girişidir. Bu günə qədər edilən ilk yerləşməni asanlaşdırmaq üçün özünə şərait yaratmaq işləridir. Otellər tikilib və tam gücüllə işləyir. 2 böyük market, kafe və restoran da var. Hər kəs burada işləməkdən məmnundur. Görüləcək işlər çoxdur, planlar möhtəşəmdir. Tarixi nümunələri qorumaq şərti ilə Şuşa yenidən tikiləcək, əvvəlcədən qat-qat böyük və qüdrətli olacaq. Onu abad, cənnət kimi görəcəyimiz gün çox uzaqda deyil - “Belki yarın, belki yarından da yakın”.

(davami növbəti sayımızda)

İlhamə Rəsulova